

Posudek

Doktorská disertační práce J.Pažouta Československé a západoevropské studentské hnutí v šedesátých letech 20.století se zabývá důležitým obdobím nejnovějších dějin. Autor se neomezil na Československo a západní Evropu, ale pozornost věnuje i Spojeným státům a dokonce i Japonsku a Austrálii.. Jeho výhodou je, že o této problematice, zejména o studentském hnutí v českých zemích v tomto období vydal již několik dílčích studií a edic dokumentů. Protože studenti představovali specifickou sociální skupiny, bylo by vhodné podle mého názoru charakterizovat ji a vymezit její postavení ve společnosti.

Autor provedl rozsáhlou heuristiku. Zpracoval jak tištěné prameny, tak dostupné prameny uložené v československých státních i v soukromých archivech aktivních účastníků studentského hnutí a využil i prameny z archivů Spolkové republiky Německo. Rozsáhlý je také seznam periodik, které zpracoval; jde při tom nejen o československé, ale i zahraniční jako německé, francouzské, americké a další, dokonce i švédské časopisy. Ocenění také zaslouží, že vedle tištěných pamětí využil i metody oral history, která mu umožnila objasnit řadu skutečností, k nimž neexistují jiné prameny. Vyčerpávající je také seznam literatury. Rozborem pramenů a literatury se autor zabývá v první kapitole, kde také zhodnotil příspěvek československé a české historiografie k analýze studentského hnutí na Západě.

Za klad práce lze dále považovat, že studentské hnutí ať již v zahraničí či u nás zasadil autor do širšího rámce obecného společenského vývoje, čímž se mu podařilo zhodnotit příspěvek studentského hnutí k celospolečenskému vývoji v tomto období. Přínosem je také, že se zkoumání studentského hnutí v Československu neomezil jen na české země, jak je obvyklé, ale zabýval se i Slovenskem a regiony, zejména Brnem.

Druhou kapitolu věnoval J.Pažout studentskému hnutí na Západě. Jde vlastně o první popis a rozbor této problematiky v takovém rozsahu z pera českého autora. Vytvořil si tím předpoklady pro srovnání studentského hnutí na Západě a u nás a mohl upozornit jak na rozdílnosti, tak shodné rysy. Studentským hnutím v Československu se autor zabývá v třetí kapitole; kterou rozdělil do tří subkapitol. V první, kterou nazval Cesta k Pražskému jaru charakterizoval krizi, v níž se československá společnost ocitla, a východiska z ní. V druhé popsal a zhodnotil vývoj studentského hnutí a jeho úlohu při řešení této krize. Těžiště je v šedesátých letech minulého století, kdy studenti usilovali o větší nezávislost na oficiální mládežnické organizaci a o samosprávu v jejím rámci, což se jim nakonec podařilo vytvořením Vysokoškolského obvodního výboru ČSM v Praze, Brně a Bratislavě. Vysokoškoláci patřili již tehdy k největším kritikům Novotného vedení KSČ a zamýšleli se také nad vztahem k vládnoucí straně a její vedoucí úloze. Jejich chování vyvolávalo ve

vedení KSČ velké obavy a znepokojení, proto usilovalo dostat opět studentské hnutí pod svou kontrolu. Nástrojem byla jednak represe vůči vůdcům jako byl Jiří Miller, jednak chtělo posílit svůj vliv různými opatřeními, například vytvořením Vysokoškolských výborů KSČ v Praze, Brně a Bratislavě. Záhy se však ukázalo, že zejména v Praze tuto úlohu nesplnil, ba naopak se stal důležitou organizační základnou studentů v zápase o větší nezávislost a realizaci reformy. Vedle VOV ČSM hrál tedy ve vývoji studentského hnutí důležitou úlohu, zejména v roce 1968, kdy se stával politickým subjektem. Jeho význam však podle mého názoru autor nedoceňuje a nevěnuje mu takovou pozornost jako VOV ČSM. J.Pažout také správně zdůraznil společenský význam majálesů, které vyvolávaly znepokojení vládnoucí reprezentace už svou masovostí a působením na veřejnost..

Tuto subkapitolu uzavřel autor strahovskými událostmi, které podrobně popsal a hodnotí je jako jednu z bezprostředních příčin pádu Novotného režimu. Dosavadní výzkumy však upozornily ještě na jeden důležitý důsledek, jejich závažnost totiž spočívala především v tom, že studenti se tehdy dostali do přímého kontaktu s reálnou politikou, přesvědčili se, že tehdejší vedení KSČ není ochotné řešit jejich problémy, a proto podporovali reformní proces.

V druhé subkapitole analyzuje J.Pažout studentské hnutí jako součást obrodného procesu. Jeho vývoj opět zařadil do společenských a politických souvislostí, pozornost věnuje Akčnímu programu, především těm částem, v níž byla formulována nová vysokoškolská politika a návrhy na novou organizační strukturu mládežnické organizace. Dále sleduje názorový a programový vývoj studentského hnutí a podíl vysokoškoláků na veřejném životě. Podrobně se zabývá vznikem samostatné organizace – Svazu vysokoškolských studentů Čech a Moravy a novou strukturou studentské samosprávy na jednotlivých fakultách. Tento proces sleduje i na Slovensku. Podle mého názoru právě úsilí o založení nezávislé organizace tvořilo hlavní náplň studentského hnutí v tomto období; byla totiž předpokladem, aby vysokoškoláci mohli začít hrát roli politického subjektu; proto ve srovnání s tvůrčí inteligencí jeho společenský význam byl v tomto období menší.

Třetí subkapitola zahrnuje období od listopadové stávkou v roce 1968 do „obnovení pořádku.“ Dávám v úvahu, zda by za mezník ve vývoji studentského hnutí neměl být považován srpen 1968. Tehdy došlo ke kvalitativní změně, hlavním úkolem se stává obhajoba výtěžků Ledna a boj za pokračování obrodného procesu. Kvalitativně se mění i společenská úloha studentů, kteří se spolu s dělníky stávají politickým subjektem a důležitou silou, s níž musí při řešení krize počítat i vedení KSČ. Listopadová stávka podobně jako tzv. boj o Smrkovského tuto skutečnost zřetelně manifestovala.

Důležitou roli sehráli vysokoškoláci také při odhalování skutečného postoje Dubčekova vedení a jeho kapitulantské politiky. I v jejich případě, tak jako v celé společnosti, vedla k zklamání a postupně k rezignaci, takže personální změna ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969 již nenarazila ani z jejich strany na vážnější odpor, ač ovlivnila vývoj v Československu na dalších dvacet let.

Nástup G.Husáka do čela KSČ je mezníkem ve vývoji společnosti i studentského hnutí, který podle mého názoru měl autor více zdůraznit. Začíná etapa ostré normalizace, která byla mj. zaměřena na likvidaci všech zárodků občanské společnosti a nezávislých organizací, jakou představoval i SVS, který – což byl ojedinělý případ – nebyl členem Národní fronty. Aktivita studentů měly tehdy na rozdíl od předchozího období obranný charakter, zaměřili se za udržení samostatnosti SVS. Studenti však prohráli, SVS byl zrušen a vysokoškoláci byli začleněni do nově vznikající jednotné mládežnické organizace – Svazu socialistické mládeže. Tím se uzavřela jedno z významných období ve vývoji studentského hnutí v moderních českých dějinách. .

Čtvrtá kapitola se zabývá otázkami, jak se odráží a je zaznamenáno západoevropské hnutí v československé publicistice a dokumentech úřední provenience, jaké byly kontakty mezi západoevropským a československým hnutím a jak se vzájemně vnímaly a hodnotily. Její součástí je subkapitola věnována radikální studentské levici v Československu. Při zpracování tohoto tématu se autor mohl opřít o své dosavadní výzkumy. Sleduje vznik radikálně levicových skupin, založení Hnutí revoluční mládeže, analyzuje jeho programové dokumenty, zabývá se jeho úlohou a hodnotí jeho společenský význam a postavení v rámci tehdejšího opozičního hnutí. V této souvislosti ukázal na jeho odlišnost od ostatních tehdy se formujících nelegálních opozičních skupin jako byli exkomunisté a skupina bývalých členů Československé strany socialistické v Brně. HRM bylo vlastně první nelegální skupinou, která vedla boj proti „obnovování pořádku“ a byla zlikvidována mocenskými prostředky. Soud s jeho členy se stal prvním velkým politickým procesem po nástupu G.Husáka. Obsahem této subkapitoly je tedy vývoj a analýza jednoho proudu studentského hnutí; má tedy málo společného s předchozími dvěma subkapitolami. Dávám proto v úvahu, zda by nebylo vhodné zařadit ji do kapitoly třetí jako samostatnou část.

V Závěru se J.Pažout zabývá příčinami rozkladu západoevropského studentského hnutí a úlohou studentů v Československu. Upozorňuje na rozdílné a společné rysy studentského hnutí u nás a na Západě, které vyplývaly z rozdílného společenského řádu.

Autor doplnil svou disertační práci obrazovou přílohou a edicí, která obsahuje nejdůležitější dokumenty vztahující se nejen k studentskému hnutí v Československu, ale i na Západě, což

považuji za přínosné, neboť tyto dokumenty nejsou u nás snadno dostupné. Edice je zpracována velmi pečlivě podle všech pravidel.

V práci se vyskytují drobné nepřesnosti, které jsem spolu s detailnějšími poznámkami probral s autorem osobně.

Připomínky, které jsem uvedl v textu posudku, nikterak nesnižují hodnotu práce a jsou spíše podnětem k zamyšlení. Práce J.Pažouta významně přispívá k poznání daného tématu a splňuje v plné míře požadavky kladené na doktorskou disertační práci a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 12.dubna 2006

Milan Otáhal